

Наталія Бакуліна – кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: методики викладання мови іврит і дисциплін юдаїки, єврейська формальна, неформальна й інформальна освіта, діалог культур в освіті, дидактика багатомовності.

✉ natusya29@ukr.net

id <https://orcid.org/0000-0002-8970-2660>

УДК 37.013.74:81.243(477)+37(091)-051(477) Гудзик
<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-85-95>

ПРОВІДНІ ІДЕЇ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ СПАДЩИНИ І. П. ҐУДЗИК У КОНТЕКСТІ ДИДАКТИКИ БАГАТОМОВНОСТІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу провідних ідей лінгводидактичної спадщини І. П. Ґудзик у контексті дидактики багатомовності.

З'ясовано, що вчена одна з перших почала ретельно досліджувати проблеми двомовного та багатомовного навчання в освіті незалежної України.

Визначено основні науково-методичні засади проблем двомовного та багатомовного навчання у працях ученої з огляду на актуальність і соціальну значущість ґрунтовних теоретичних досліджень і вагомих практичних результатів.

Відповідно до основ дидактики багатомовності проаналізовано ключові методологічні й організаційні напрями досліджень І. П. Ґудзик і впровадження їх результатів у практику навчання. Зокрема, аналіз проблем мовної освіти в Україні; висвітлення історичних підвалин і труднощів запровадження національних мов у шкільній практиці; конструювання підручників і посібників із двомовного та багатомовного навчання; упровадження різних моделей застосування мов у шкільній освіті; визначення понять першої, другої та третьої мови й особливостей багатомовного навчання; вивчення мовної особистості тощо.

Досліджено тлумачення понять «багатомовність», «двомовність», «інтеркультурність» «поліетнічність», «полікультурність», «багатокультурність», «багатоманітність світу», «діалог мов і культур» у працях вченої та взаємопов'язані з ними проблеми стереотипів поведінки, міжкультурного усвідомлення, формування позитивного образу співвітчизника та шляхи щодо їх запровадження у практику навчання.

Виявлено пропонувані дослідницею більш прийнятні терміни на кшталт «мови народів, що живуть в Україні», «рідна мова й інші мови», «викладова мова й інші мови» на противагу неоднозначним термінам «рідна мова», «іноземна мова», «мови національних меншин».

Виокремлено визначені нею лінгводидактичні засади навчання мов етнічних меншин з огляду на функціональний, компетентнісний, особистісно орієнтований, інтегративний та інші провідні підходи до навчання.

Констатовано, що результати досліджень І. П. Гудзик із теорії та методики навчання різних мов національних спільнот України, застосовано до визначення змісту та розроблення варіативних методик, експериментально перевірених і втілених у створених нею (одноосібно й у співавторстві) освітніх програмах, підручниках, посібниках із різних мовних курсів.

Розкрито окремі лінгводидактичні проблеми двомовного та багатомовного навчання в рамках дисертаційних досліджень за наукового керівництва І. П. Гудзик.

Зроблено висновок, що провідні ідеї лінгводидактичної спадщини І. П. Гудзик у контексті дидактики багатомовності й узагальнені результати є вагомим підґрунтям для проведення подальших теоретичних і прикладних досліджень лінгводидактичних проблем двомовного та багатомовного навчання, методологічною основою для розроблення сучасного навчально-методичного забезпечення різноманітних мовних курсів – розділів державних стандартів початкової та базової освіти, типових і навчальних програм, підручників, посібників, довідкової літератури та про те, що наукові праці вченої не тільки не втратили своєї актуальності, а й навпаки нині потребують ретельного вивчення, переосмислення та подальшого впровадження в освітній процес, адже мають вагоме наукове підґрунтя та сприяють досягненню сучасних цілей навчання.

Ключові слова: І. П. Гудзик; дидактика багатомовності; лінгводидактична спадщина; провідні ідеї.

Постановка проблеми. Проблеми двомовної та багатомовної освіти в українській лінгводидактиці почали активно досліджуватися після здобуття Україною державної незалежності, коли національне відродження української мови та культури сприяло розвитку національних культур багатьох етносів, що населяють терени України. Розроблення окремих питань двомовного та багатомовного навчання в теорії та методиці мовної освіти в Україні впродовж останніх десятиліть підтвердили їх актуальність, соціальну значущість і перспективність, які вони не втрачають і понині. Адже з огляду на бурхливі виклики сьогодення, вони набувають особливого значення.

Тому вкрай важливим є ретельне вивчення, аналіз і переосмислення наукового та практичного досвіду, здійсненого українськими вченими в ході досліджень різноманітних аспектів дидактики багатомовності, з метою визначення теоретичних і методичних засад і подальшої реалізації сучасної багатомовної освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Однією з перших дослідниць, яка ґрунтовно почала досліджувати проблеми двомовного та багатомовного навчання та шукати шляхи щодо його впровадження в освітню практику, була І. П. Гудзик (1940–2009) – науковий співробітник, а згодом і керівник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України (з 1995 по 2009 рр.). Вона розглядала ці проблеми саме з наукових і державницьких позицій – спираючись на вітчизняні та зарубіжні дослідження й ураховуючи складні процеси відродження державності в Україні, що сприяли як вивченню української мови як державної, так і створенню умов для навчання рідною мовою або вивчення мов представників національних спільнот у закладах освіти.

Водночас вчена досліджувала проблеми філософії освіти, методики навчання мов національних меншин, зокрема компетентісно орієнтованого навчання в ЗЗСО України. Загалом її науковий доробок сягає понад 200 праць, які були результатом теоретичних розвідок, перевірених експериментально й апробованих на практиці.

Деякі аспекти наукової спадщини І. П. Гудзик були представлені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мовно-літературна освіта корінних народів і національних меншин України: стан і перспективи», присвяченій пам'яті вченої та з нагоди 95-річчя Інституту педагогіки НАПН України, що відбулась 25 листопада 2021 року у м. Київ (<https://undip.org.ua/news/vseukrainska-naukovo-praktychna-konferentsiia-movno-literaturna-osvita-korinnykh-narodiv-i-natsionalnykh-menshyn-ukrainy-stand-i-perspektivy-2/>). Тези доповідей було опубліковано й оприлюднене у збірнику тез (Богданець-Білокаленко, Н. І.; НАПН, Ін-т педагогіки НАПН України, Відділ навчання мов нац. меншин та зарубіж. літератури. 2021). У ході конференції поряд із ви-

значеними програмою напрямками, особливе місце зайняли доповіді з презентаціями, присвячені висвітленню провідних ідей науково-педагогічної спадщини І. П. Гудзик у контексті розвитку сучасної української мовно-літературної освіти, зокрема, доповіді І. М. Лапшиної, Л. В. Давидюк, Л. М. Шевчук і Н. В. Бакуліної Так, основні ідеї щодо багатомовного навчання у науково-педагогічній спадщині І. П. Гудзик представлено у тезах доповіді (Бакуліна, 2021).

Також у рамках конференції наукові співробітники Відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України у тісній співпраці з фахівцями Державної наукової педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського підготували віртуальну виставку-презентацію «Науково-педагогічна спадщина Гудзик Ірини Пилипівни (пам'яті відомої вченої, доктора педагогічних наук Ірини Пилипівни Гудзик (1940–2009) та з нагоди 95-річчя Інституту педагогіки НАПН України)». Вона доступна, зокрема, на сайті Інституту педагогіки НАПН України <https://drive.google.com/file/d/1K0PBIIaWIoQwbqmaLLPiGscbyu5xhDgF/view>, на сторінці Фейсбук Відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури <https://www.facebook.com/groups/203301720967734/posts/585339279430641/>, на сайті та сторінці Фейсбук ДНПБ ім. О. М. Сухомлинського <https://dnpb.gov.ua/ua/?exhibitions=29967>, <https://www.facebook.com/dnpb.gov.ua/videos/486132896115447/>. Також оприлюднені відео спогади на згадку про Ірину Пилипівну, підготовлені науковими співробітниками, яким пощастило працювати з вченою <https://drive.google.com/file/d/1K0PBIIaWIoQwbqmaLLPiGscbyu5xhDgF/view>.

Метою цього дослідження є аналіз провідних ідей лінгводидактичної спадщини І. П. Гудзик у контексті дидактики багатомовності.

Завдання статті полягають у визначенні основних науково-методичних засад проблем двомовного та багатомовного навчання у працях вченої з огляду на актуальність і соціальну значущість ґрунтовних теоретичних досліджень і вагомих практичних результатів дослідниці, а також на значну зацікавленість науковців і вчителів – практиків.

Основними методами наукового дослідження для досягнення поставленої мети й розв'язання завдань стали:

- *теоретичні*: аналіз і теоретичне узагальнення наукової та навчально-методичної спадщини дослідниці для визначення провідних теоретичних і методологічних засад проблем двомовності та багатомовності у методиці та практиці сучасної дидактики багатомовності;
- *емпіричні*: бесіди, опитування та дискутування з науковцями та педагогами для виявлення рівнів актуальності, соціальної значущості та перспективності досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході здійснення наукового пошуку нами було проаналізовано та вивчено значний обсяг теоретичної та методичної спадщини І. П. Гудзик, зокрема тих робіт, у яких висвітлювались проблеми дидактики багатомовності.

Так, у своїй статті «Проблема багатомовності у початковому навчанні» (Гудзик, 1992), вчена аналізує історичні підвалини та труднощі запровадження національних мов у шкільну практику. Зокрема, наголошує на концептуальних підходах до розроблення як організаційних, так і методичних питань; на нерозробленості навчально-методичного забезпечення та навчальної літератури для національних шкіл із навчанням і вивченням, наприклад, болгарської, угорської, польської, румунської мов тощо, на проблемах кадрового забезпечення та підготовки вчителів; на неготовності громадської думки щодо розвитку ідеї «національної (багатонаціональної) школи».

Ще тоді Ірина Пилипівна вважала за необхідне розроблення цільової програми створення навчальних закладів різних рівнів (або відділень у них) з викладанням різними національними мовами. У контексті конструювання шкільних підручників вчена рекомендувала додавати матеріали, що полегшили б учням перехід від однієї мови викладання до іншої: розробити спеціальний довідковий апарат, передбачити переклад термінів, основних понять двома-трьома мовами (на зразок того, що містять підручники з другої мови). Або спрямовувала до використання зарубіжного досвіду створення багатомовних підручників, у яких, наприклад, у кінці параграфа було подано короткий, стислий виклад матеріалу іншою мовою. Це мало б сприяти не лише

лінгвістичному та загальному розвитку особистості, а й було б корисним з огляду на виховання культури міжнаціональних стосунків, формування національної самосвідомості.

Її хвилювали питання кількості викладових мов у школі, планування для шкіл з українською мовою навчання та з вивченням тієї чи іншої національної мови; визначення понять першої, другої та третьої мови тощо.

Ось, як вона писала про багатомовність: «Багатомовність – це, без сумніву, позитивне явище, але воно має й негативні сторони, пов'язані з так званою інтерференцією – змішуванням особливостей двох (кількох) мовних систем. Реальна ситуація в Україні потребує постійного розмежування різних мовних стихій, подолання інтерференції. Для цього важливо завчасно сформулювати в дітей поняття «рідна мова», «інші мови» – і на цій основі виробляти в них навичку мовного самоконтролю» (Гудзик, 1992).

Вона була переконана, що у багатомовній державі Україні освіта теж має бути багатомовною, де було б належне забезпечення та вивчення як української мови як державної, так і умов для відродження та збереження інших мов нашої вільної, суверенної, незалежної України.

У статті «Рідна та інші мови у школі» (Гудзик, 1994) дослідниця аналізує неоднозначність термінів «рідна мова», «іноземна мова», «мови національних меншин», пропонуючи більш прийнятні визначення на кшталт «мови народів, що живуть в Україні», «рідна мова й інші мови», «викладова мова й інші мови», та рекомендує у шкільній освіті конкретизувати назву тієї чи іншої вивчуваної мови.

Також вона розмірковує над поняттям «двомовність», закликаючи враховувати світовий досвід, адже проблеми мовно-національної політики актуальні для більшості країн сучасного світу. Так, аналізуючи зарубіжний досвід, І.П. Гудзик узагальнює такі позиції щодо побудови двомовної освіти в багатьох країнах: «1) бажано (хоч і не завжди можливо) на першому етапі навчання користуватися рідною мовою учнів; 2) використання двох-трьох мов у навчанні спричиняє певну інтерференцію, але переваги двомовності значно вагоміші за деякі недоліки такої організації навчання; 3) другу мову доцільно вводити водночас з першою як окремий предмет, та досить швидко слід починати застосовувати її як мову навчання з окремих дисциплін шкільної програми. Інакше реальною є загроза, що вивчення другої чи третьої мови (коли вона є новою для учня) залишиться чисто школярською діяльністю, яка ігнорує основне призначення мови як такої» (Гудзик, 1994).

Розглядаючи поняття двомовності на теренах України, вчена пропонує ряд шляхів для її запровадження, насамперед, вивчення мов тих етнічних груп, які складають народ України, зокрема «мови сусідів». Також дослідниця закликала до розроблення Концепції мовної освіти, «яка б наголошувала не лише на необхідності вчити українську мову як державну в усіх типах шкіл, а й пропагувала вивчення інших місцевих мов. Одним із завдань школи мусить бути виховання інтересу до мов, якими говорять в Україні, формування відповідної мотивації до їх вивчення. Діти змалечку повинні звикнути до того, що треба знати свою мову і поважати мову іншого, повинні розуміти, як то важливо для співжиття – вміти звернутися до людини її рідною мовою» (Гудзик, 1994; 1995).

Над проблемами двомовності та багатомовності вчена розмірковувала й у таких роботах як «Навчання мов у багатомовному середовищі» (Гудзик, 1993), «Багатомовне суспільство – багатомовна школа» (Гудзик, 1995). Пізніше вона пропонувала різні моделі застосування мов у шкільному навчанні (Гудзик, 1998), аналізувала особливості багатомовного навчання у шкільній освіті (Гудзик, 2004).

Виступаючи на конференції з питань змісту освіти, у своїй доповіді «Мови у державному та шкільному компонентах навчального плану» (Гудзик, 1995), І.П. Гудзик визначає основні проблеми щодо організації мовної освіти у школі, а саме «якою мовою здійснювати навчання в неоднорідному мовно-національному середовищі (яке є типовим для багатьох регіонів України); скільки мов доцільно планувати для різних ступенів школи; які з них мають складати державний, а який – шкільний компонент; за яких умов можна вивести мовну дисципліну за межі навчального плану, вивчати поза школою; якими мають бути цілі навчання різних мов та за якими критеріями оцінювати навчальні програми, підручники, що створюються для нових мовних курсів та ін.» (Гудзик, 1995). А згодом пропонує можливі моделі застосування мов у шкільному навчанні (Гудзик, 1998).

Поряд із поняттями двомовності та багатомовності дослідниця аналізує поняття поліетнічності, полікультурності, багатокультурності, багатоманітності світу, діалогу мов і культур і взаємопов'язані з ними проблеми стереотипів поведінки, міжкультурного усвідомлення, формування позитивного образу співвітчизника (Гудзик, 1999; 2004; 2005). Зокрема, однією із визначальних рис навчально-виховного процесу в сучасній школі І.П. Гудзик вважає інтеркультурність, адже саме вона забезпечує контакти носіїв різних мов, представників різних культур, їх взаємодії та взаємозбагачення (Гудзик, 2004). Окремо наголошує на необхідності добору відповідного культурологічного, народознавчого, лінгвонародознавчого, соціокультурного змісту навчання та його реалізації у програмах і підручниках з мов (Гудзик, 2003; 2004). І як наслідок – роботі над текстом, над ключовими словами, які відображають мовні моделі світу, розкривають мовну особистість і сприяють розумінню культур, здійснення міжмовних зіставлень тощо (Гудзик, 2004).

Аналізуючи науково-методичні проблеми мовної освіти етнічних меншин, І.П. Гудзик визначила основні характеристики щодо забезпечення функціональності шкільного навчання, а саме:

- «багатоваріантність мовних курсів, відмова від єдиного підходу до визначення їх особливостей;
- взаємозв'язок між тими мовними курсами, які співіснують у тій чи іншій школі;
- врахування у навчанні мови реальних мовних контактів, що існують у певному регіоні;
- таке співвідношення мовної теорії та мовленнєвої практики у навчанні, яке забезпечує пріоритет формування, розвитку навичок мовленнєвої діяльності;
- інтегрований характер курсу мови, в якому до основної (мовної) частини додаються елементи змісту таких предметів, як література, історія, краєзнавство, народознавство та ін.;
- відповідність змісту мовного курсу потребам навчання інших предметів (якщо це – викладава мова) та потребам опрацювання народознавчого компоненту змісту навчання;
- відповідність змісту шкільних мовних курсів потребам формування в учнів національної свідомості й українського патріотизму, толерантності у міжнаціональних стосунках, інтересу до культурних цінностей свого народу й інших народів; а також потребам забезпечення інтелектуального розвитку учнів, уміння формувати власну думку про певну проблему, у цивілізований спосіб відстоювати її та поважати думку іншого тощо.

Функціональний підхід має виявлятися також у тому, що вивчення української мови треба здійснювати з урахуванням рівня володіння мовою на початок її шкільного вивчення та ступеня спорідненості рідної мови учнів та української мови» (Гудзик, 2002).

Взагалі, однією з провідних проблем сучасної школи вчена вважала проблему мовної освіти. На її погляд, «головними складовими цієї проблеми можна вважати забезпечення пріоритету української мови як державної та створення умов для забезпечення й розвитку мов етнічних меншин». Ці тези вона розвивала й обґрунтовувала ще 20 років тому у роботі «Проблеми мовної освіти в Україні» в журналі «Рідні джерела» (Гудзик, 2002). Вона аналізувала правові аспекти, наводила статистичні дані та результати соціологічних досліджень щодо ставлення та міжетнічних відносин в українському суспільстві, занурювалась у історію питання на теренах України та торкалась подібних проблем щодо інших країн Європи, наголошуючи на важливості різноманітності та застерігала, що «ідея одномовної, монокультурної держави втрачає свою привабливість – не лише із загально-гуманістичних, а й з прагматичних міркувань, під загрозою гострих національних конфліктів, які незрідка переростають у збройну боротьбу» (що ми нині гостро відчуваємо та переживаємо – Н.Б.). Проте, «...багатокультурність і багатомовність є національним багатством, яке доцільно плекати» та належним чином забезпечити цей процес.

Також однією з перших вчена дослідила та визначила лінгводидактичні засади відбору змісту та методів навчання мов етнічних меншин з огляду на компетентнісний підхід до навчання (Гудзик, 2005). Відповідно до концептуальних положень сучасної школи нею було визначено наступні лінгводидактичні засади навчання мов етнічних меншин:

- відбір та структурування змісту шкільних мовних курсів здійснюється на основі пріоритетності розвитку мовленнєвої компетентності учнів, а не формування в учнів академіч-

ної системи лінгвістичних знань; зміст навчання розробляється за мовленнєвою, мовною, соціокультурною та стратегічною (діяльнісною) змістовими лініями, враховуючи зіставні дослідження української та рідної мов, знання, уміння й навички, набуті школярами у ході одночасного навчання кількох мов;

- розробка технологій навчання ґрунтується на особистісно орієнтованій парадигмі освіти; особлива увага приділяється самостійній роботі учнів над навчальним матеріалом та роботі у парах і невеликих групах;
- добір дидактичних матеріалів для шкільного навчання мови підпорядковується потребам розвитку в учнів уміння ефективно користуватися мовою у різноманітних сферах повсякденного спілкування – персональній, публічній, навчальній та професійній; при цьому широко використовується матеріал народознавчого, лінгвокультурознавчого змісту;
- контроль за результатами навчання має бути орієнтований на перевірку мовленнєвої компетенції учнів; теоретичні знання про мову розглядаються, передусім, як фактор, що сприяє розвитку вміння користуватися мовою;
- розробка змісту та методів навчання мови та перевірка його результатів здійснюється з урахуванням рівня мовної підготовки учнів на початок шкільного навчання; це обумовлює потребу у варіантах навчальних програм, критеріїв оцінювання, підручників, посібників тощо.

Окрему увагу вона приділяла діяльнісній і соціокультурній ліній змісту навчання та наголошувала на важливості формування інтересу до іншої культури та мови, виховання толерантного ставлення до представників інших мов і культур та уміння налагоджувати та підтримувати контакти з ними.

Одним із ключових питань наукових досліджень І.П. Гудзик з огляду на багатомовність навчання було вивчення мовної особистості учнів, оскільки, як зазначала вчена, аналіз цих проблем є вкрай важливим не лише для мовної теорії, а й для планування мовної освіти у школах України, розроблення змісту та методів навчання конкретним мовам, а також розвитку мовного, культурного усвідомлення учнів, частиною якого є мовна самосвідомість. Науковиця також визначала, що формування в учнів належного відношення до мовних проблем, з урахуванням того, які загальні, інваріантні риси властиві в цьому плані певній спільноті – є одним із важливих завдань шкільного навчання. Вона зазначала, що «у рішенні цієї проблеми важливо спиратися на лінгвістичні дослідження мовної особистості, при чому для нас особливо суттєвим є опис двомовної (багатомовної) особистості в умовах значної зміни соціомовної ситуації в Україні» (Гудзик, 2007).

Результатом обговорення проблем двомовного навчання на семінарі, організованому Європейським центром сучасних мов, та ознайомлення з матеріалами про застосування двомовного навчання в Європейській мережі з багатомовної освіти, став навчально-методичний посібник за авторства І.П. Гудзик «Навчання математики українською та російською мовами. 1–4 класи: навчально-методичний посібник-довідник для шкіл із навчанням російською мовою» (Гудзик, 2005). У ньому дібрано основні математичні терміни та поняття українською та російською мовами, які опановують учні 1–4 класів, розроблено завдання для розвитку культури математичного мовлення та рекомендації для вчителя. Методичні рекомендації та роз'яснення основних підходів щодо двомовного навчання й інтеграції мовного матеріалу з немовними предметами для вчителів автор висвітлювала на сторінках журналу «Початкова школа» (Гудзик, 1999; 2002).

Пізніше, на шпальтах журналу «Українська мова і література в школі», вчена висвітлювала сутність і перспективи двомовного навчання різних предметів шкільної програми (Гудзик, 2009).

На той час це були вкрай прогресивні ідеї, що вже нині набули свого втілення у сучасні технології на кшталт CLIL та різних методик з огляду на інтегративний підхід в освіті.

Термінологічна база щодо мовної освіти та питання персональної двомовності та багатомовності ретельно проаналізовані та представлені дослідницею в окремих розділах ґрунтовної монографії доктора педагогічних наук – І.П. Гудзик (Гудзик, 2007).

Свої ідеї Ірина Пилипівна втілювала у навчальні програми, підручники, навчальні та методичні посібники для вчителя, дидактичні матеріали з російської мови для початкової та основної школи,

читання в початкових класах; підручники з української мови, читання в початкових класах; підручники з української мови (усний курс) для шкіл із румунською (уторською) мовою навчання; підручник з болгарської мови; дидактичні матеріали тестового характеру для розвитку українського мовлення школярів; була співавтором навчального словника з російської мови для початкових класів.

За її керівництва було підготовлено та захищено 11 дисертаційних досліджень з проблем методик навчання мов етнічних меншин у початковій та основній школі, зокрема, української, болгарської, єврейської (мови іврит), кримськотатарської, російської мов, які теж розкривали окремі питання двомовного та багатомовного навчання.

Зокрема науково обґрунтовано й експериментально перевірено різноманітні аспекти методики навчання російської мови в українській школі в умовах близькоспорідненої двомовності, а саме формування орфографічних навичок на початковому етапі навчання російському правопису в українській школі (Лапшина, 1991), особливості засвоєння багатозначності слів молодшими школярами у навчанні російської мови в умовах близькоспорідненої двомовності (Потапова, 1992), засвоєння російської фразеології молодшими школярами в умовах навчання близькоспорідненим мовам (Андрієвська, 1993), формування в учнів початкових класів орфографічної грамотності у навчанні російської мови як другої (Зорька, 2004), лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики у 5–6 класах шкіл з російською мовою навчання (Дороз, 2005).

Проблемам методики навчання української та кримськотатарської мов присвячено роботи з формування орфоепічних навичок українського мовлення першокласників в умовах поліетнічного середовища (Анафієва, 2006), розвитку уміння говорити кримськотатарською мовою в першокласників з російською мовою навчання (Асанова, 2009), розвитку діалогічного мовлення учнів п'ятих класів у процесі навчання кримськотатарської мови (Яєва, 2012).

Уперше в Україні було здійснено ґрунтовні дослідження з проблем методики навчання української морфології учнів початкових класів шкіл з польською мовою викладання (Яновицька, 2011) та формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах України (Бакуліна, 2012).

Окрім цього була підготовлена робота з профільного навчання у вищій школі, зокрема з проблем професійно орієнтованого навчання латинської мови студентів вищих медичних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації (Беляєва, 2011).

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок. Результати цих досліджень стали вагомим підґрунтям для проведення подальших теоретичних і прикладних досліджень лінгводидактичних проблем двомовного та багатомовного навчання, методологічною основою для розроблення сучасного навчально-методичного забезпечення різноманітних мовних курсів – розділів державних стандартів початкової та базової освіти, типових і навчальних програм, підручників, посібників, довідкової літератури тощо.

Отже, наукові праці І. П. Гудзик не лише не втратили своєї актуальності, а й навпаки потребують ретельного вивчення, переосмислення та подальшого впровадження в освітній процес, адже мають вагоме наукове підґрунтя та сприяють досягненню сучасних цілей навчання.

Використані джерела

- Анафієва, Е. Р. (2006). Формування орфоепічних навичок українського мовлення першокласників в умовах поліетнічного середовища. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Інститут педагогіки АПН України, Київ.
- Андрієвская, Г. А. (1993). Усвоение русской фразеологии младшими школьниками в условиях обучения близкородственным языкам. (Автореф. дисс. канд. пед. наук). Інститут педагогіки АПН України, Київ.
- Асанова, Л. Н. (2009). Развитие умения говорить на крымскотатарском языке у первоклассников школ с русским языком обучения. (Дисс. канд. пед. наук). Інститут педагогіки АПН України, Київ.
- Бакуліна, Н. В. (2012). Формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах України. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Інститут педагогіки НАПН України, Київ.
- Бакуліна, Н. В. (2012). Формування усного мовлення першокласників у процесі навчання мови іврит у школах України. (Дис. канд. пед. наук). Інститут педагогіки НАПН України, Київ.

- Бакуліна, Н. В. (2021). Ідеї багатомовного навчання у науково-педагогічній спадщині І. П. Ґудзик. Мовно-літературна освіта корінних народів і національних меншин України: стан і перспективи: збірник тез всеукраїнської науково-практичної конференції. https://lib.iitta.gov.ua/729576/1/ZBIRNYK_KONF_25_11_2021_NEW_Bakulina_4-9.pdf
- Беляєва, О. М. (2011). Професійно орієнтоване навчання латинської мови студентів вищих медичних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. (Дис. канд. пед. наук. НАПН України. Інститут педагогіки, Київ.
- Ґудзик, І. П. (1992). Проблема багатомовності у початковому навчанні. *Початкова школа*, 9/10 (279/280), 15–18.
- Ґудзик, І. П. (1993). Навчання мов у багатомовному середовищі. *Розбудова національної початкової школи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. Полтава.
- Ґудзик, І. П. (1994). Рідна та інші мови у школі. *Початкова школа*, 5 (299), 34–38.
- Ґудзик, І. П. (1995). Багатомовне суспільство – багатомовна школа: (з практики національно-мовного будівництва в Україні). *Відродження*, 5/6, 11–14.
- Ґудзик, И. Ф. (1995). Родной язык и двуязычие. *Язык и литература в школе. Украинский вестник*, 4, 4–8.
- Ґудзик, І. П. (1995). Мови у державному та шкільному компонентах навчального плану. *Формування та впровадження шкільного компоненту змісту загальної середньої освіти: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. Донецьк.
- Ґудзик, І. П. (1998). Моделі застосування мов у шкільному навчанні. *Відродження*, 3, 16–20.
- Ґудзик, І. П. (1999). Поліетнічність країни та формування позитивного образу співвітчизника. *Полікультурна освіта в Україні: збірник статей за матеріалами конференції «Полікультурна освіта в Україні: навчальні плани та підручники»*. Київ.
- Ґудзик, І. (1999). Про двомовне навчання математики у 1 класі. *Початкова школа*, 11, 35–38.
- Ґудзик, І. П. (2002). Функціональність шкільного навчання мови. *Зміст і технології шкільної освіти: матеріали звітної наукової конференції*. Київ.
- Ґудзик, І. Нікітіна, С. (2002). З досвіду застосування двомовного навчання математики. *Початкова школа*, 2, 28–30.
- Ґудзик, І. (2002). Проблеми мовної освіти в Україні. *Рідні джерела*, 4, 4–8.
- Ґудзик, І. П. (2003). Лінгвонародознавчий компонент змісту навчання у підручниках з мови. *Проблеми сучасного підручника*. 4. 172–177.
- Ґудзик, І. П. (2004). Лінгвонародознавчий компонент навчання мов у школах України. *Якісна освіта в багатоетнічному суспільстві: матеріали регіонального семінару*. Київ.
- Ґудзик, И. Ф. (2004). Поликультурная направленность обучения языку. *Поликультурное образование и национальная школа: материалы круглого стола научно-теоретического журнала «Педагогика»*. Симферополь.
- Ґудзик, І. (2004, серпень). Багатомовність у шкільній освіті. *Педагогічна газета*, с. 4.
- Ґудзик, І. П. (2005). Навчання мов у полікультурному освітньому просторі України. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*. 72. 85–90.
- Ґудзик, І. П. (2005). Лінгводидактичні засади відбору змісту та методів навчання мов етнічних меншин. *Зміст і технології шкільної освіти: матеріали звітної наукової конференції*. Київ.
- Ґудзик, І. П. (2005). Навчання математики українською та російською мовами. 1–4 класи: навчально-методичний посібник-довідник для шкіл із навчанням російською мовою. Чернівці: Букрек.
- Ґудзик, И. Ф. (2007). К вопросу об изучении языковой личности учащихся младших классов. *Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Филология*. т. 20 (59), № 4. 171–175.
- Ґудзик, И. Ф. (2007). Компетентностно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах: в школах с украинским языком обучения. Черновцы: Букрек.
- Ґудзик, І. (2009). Двомовне навчання різних предметів шкільної програми: його сутність і перспективи. *Українська мова і література в школі*, 4, 55–58.
- Дороз, В. Ф. (2005). Лінгвокультурологічний підхід до вивчення української лексики у 5–6 класах шкіл з російською мовою навчання. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Бердянський державний педагогічний університет.
- Зорька, Н. М. (2004). *Формування в учнів початкових класів орфографічної грамотності у навчанні російської мови як другої*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Інститут педагогіки АПН України. Київ.

- Лапшина, И. Н. (1991). Формирование орфографических навыков на начальном этапе обучения русскому правописанию в украинской школе. (Автореф. дисс. канд. пед. наук). Научно-исследовательский институт педагогики Украины. Киев.
- Богданець-Білокаленко, Н. І.; НАПН, Ін-т педагогіки НАПН України, Відділ навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури. (Ред.). (2021). *Мовно-літературна освіта корінних народів і національних меншин України: стан і перспективи: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті відомої вченої Гудзик Ірини Пилипівни (1940–2009) та з нагоди 95-річчя Інституту педагогіки НАПН України*. Київ: Педагогічна думка. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/ZBIRNYK_KONF_25_11_2021_NEW.pdf
- Потапова, Т. А. (1992). Особенности усвоения многозначности слов младшими школьниками (при обучении русскому языку в условиях близкородственного двуязычия). (Автореф. дисс. канд. пед. наук). Московский педагогический университет. Москва.
- Яновицька, Н. І. (2011). Методика навчання української морфології учнів початкових класів шкіл з польською мовою викладання. (Автореф. дис. канд. пед. наук). НАПН України. Інститут педагогіки. Київ.
- Яяєва, Н. М. (2012). Розвиток діалогічного мовлення учнів п'ятих класів у процесі навчання кримськотатарської мови. (Автореф. дис. канд. пед. наук). НАПН України. Інститут педагогіки. Київ.

References

- Anafiyeva, E. R. (2006). Formuvannya orfoepichny`x navy`chok ukrayins`kogo movlennya pershoklasny`kiv v umovax polietnichnogo seredovy`shha. (Avtoref. dy`s. kand. ped. nauk). Insty`tut pedagogiky` APN Ukrayiny`, Ky`yiv. (in Ukrainian).
- Andrievskaya, G. A. (1993). Usvoenie russkoy frazeologii mladshymi shkol`nikami v usloviyax obucheniya blizkorodstvennym yazykam. (Avtoref. diss. kand. ped. nauk). Institut pedagogiki APN Ukrainy, Kiev. (in Russian).
- Asanova, L. N. (2009). Razvitie umeniya govorit` na krymskotatarskom yazyke u pervoklassnikov shkol s russkim yazykom obucheniya. (Diss. kand. ped. nauk). Institut pedagogiki APN Ukrainy, Kiev. (in Russian).
- Bakulina, N. V. (2012). Formuvannya usnogo movlennya pershoklasny`kiv u procesi navchannya movy` ivry`t u shkolax Ukrayiny`. (Avtoref. dy`s. kand. ped. nauk). Insty`tut pedagogiky` NAPN Ukrayiny`. Ky`yiv. (in Ukrainian).
- Bakulina, N. V. (2012). Formuvannya usnogo movlennya pershoklasny`kiv u procesi navchannya movy` ivry`t u shkolax Ukrayiny`. (Dy`s. kand. ped. nauk). Insty`tut pedagogiky` NAPN Ukrayiny`. Ky`yiv. (in Ukrainian).
- Bakulina, N. V. (2021). Ideyi bagatomovnogo navchannya u naukovopedagogichny`j spadshhy`ni I. P. G`udzy`k. Movo-literaturna osvita korinny`x narodiv i nacional`ny`x menshy`n Ukrayiny`: stan i perspekty`vy`: zbirny`k tez vseukrayins`koyi naukovoprakty`chnoyi konferenciyi. https://lib.iitta.gov.ua/729576/1/ZBIRNYK_KONF_25_11_2021_NEW_Bakulina_4-9.pdf (in Ukrainian).
- Byelyayeva, O. M. (2011). Profesijno oriyentovane navchannya laty`ns`koyi movy` studentiv vy`shhy`x medy`chny`x navchal`ny`x zakladiv III–IV rivniv akredy`tatsiyi. (Dy`s. kand. ped. nauk. NAPN Ukrayiny`. Insty`tut pedagogiky`, Ky`yiv. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. P. (1992). Problema bagatomovnosti u pochatkovomu navchanni. Pochatkova shkola, 9/10 (279/280), 15–18. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. P. (1993). Navchannya mov u bagatomovnomu seredovy`shhi. Rozbudova nacional`noyi pochatkovoyi shkoly`: materialy` vseukrayins`koyi naukovoprakty`chnoyi konferenciyi. Poltava. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. P. (1994). Ridna ta inshi movy` u shkoli. Pochatkova shkola, 5 (299), 34–38. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. P. (1995). Bagatomovne suspil`stvo – bagatomovna shkola: (z prakty`ky` nacional`no-movnogo budivny`ctva v Ukrayini). Vidrodzhennya, 5/6, 11–14. (in Ukrainian).
- Gudzyk, I. F. (1995). Rodnoj yazyk i dvuyazychie. Yazyk i literatura v shcole. Ukrainskij vestnik, 4, 4–8. (in Russian).
- G`udzy`k, I. P. (1995). Movy` u derzhavnomu ta shkil`nomu komponentax navchal`nogo planu. Formuvannya ta vprovadzhennya shkil`nogo komponentu zmistu zagal`noyi seredn`oyi osvity`: materialy` vseukrayins`koyi naukovoprakty`chnoyi konferenciyi. Donec`k. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. P. (1998). Modeli zastosuvannya mov u shkil`nomu navchanni. Vidrodzhennya, 3, 16–20. (in Ukrainian).

- G`udzy`k, I. P. (1999). Polietnichnist` krainy` ta formuvannya pozy`ty`vnoho obrazu spivvitchy`zny`ka. Polikul`turna osvita v Ukraini: zbirny`k statej za materialamy` konferenciyi «Polikul`turna osvita v Ukraini: navchal`ni plany` ta pidruchny`ky`. Ky`yiv. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. (1999). Pro dvomovne navchannya matematy`ky` u 1 klasi. Pochatkova shkola, 11, 35–38. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. P. (2002). Funkcional`nist` shkil`nogo navchannya movy`. Zmist i texnologiyi shkil`noyi osvity`: materialy` zvitnoyi naukovoji konferenciyi. Ky`yiv. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. Nikitina, S. (2002). Z dosvidu zastosuvannya dvomovnoho navchannya matematy`ky`. Pochatkova shkola, 2, 28–30. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. (2002). Problemy` movnoyi osvity` v Ukraini. Ridni dzherela, 4, 4–8. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. P. (2003). Lingvonarodoznavchy`j komponent zmistu navchannya u pidruchny`kax z movy`. Problemy` suchasnogo pidruchny`ka. 4. 172–177. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. P. (2004). Lingvonarodoznavchy`j komponent navchannya mov u shkolax Ukrainy`. Yakisna osvita v bagatoetnichnomu suspil`stvi: materialy` regional`nogo seminaru. Ky`yiv. (in Ukrainian).
- Gudzyk, I. F. (2004). Polikul`turnaya napravlennost` obucheniya yazyku. Polikul`turnoe obrazovanie i nacional`naya shkola: materialy kruglogo stola nauchno-teoreticheskogo zhurnala «Pedagogika». Simferopol`. (in Russian).
- Gudzy`k, I. (2004, serpen`). Bagatomovnist` u shkil`nij osviti. Pedagogichna gazeta, s. 4. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. P. (2005). Navchannya mov u polikul`turnomu osvitt`omu prostori Ukrainy`. Visny`k Cherkas`kogo universy`tetu. Pedagogichni nauky`. 72. 85–90. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. P. (2005). Lingvody`dakty`chni zasady` vidboru zmistu ta metodiv navchannya mov etnichny`x menshy`n. Zmist i texnologiyi shkil`noyi osvity`: materialy` zvitnoyi naukovoji konferenciyi. Ky`yiv. (in Ukrainian).
- G`udzy`k, I. P. (2005). Navchannya matematy`ky` ukrajins`koyu ta rosijis`koyu movamy`. 1–4 klasy`: navchal`no-metody`chny`j posibny`k-dovidny`k dlya shkil iz navchannyam rosijis`koyu movoyu. Chemivci: Bukrek. (in Ukrainian).
- Gudzyk, I. F. (2007). K voprosu ob izuchenii yazykovoj ly`chnosti uchashhixsy mladshyx klassov. Uchonye zapiski Tavricheskogo nacional`nogo universiteta im. V.I. Vernadskogo. Filologiya. T. 20 (59), № 4. 171–175. (in Russian).
- Gudzyk, I. F. (2007). Kompetentnostno orientirovannoe obuchenie russkomu yazyku v nachal`nyx klassax: v shkolax s ukrajinskim yazykom obucheniya. Chernovczy: Bukrek. (in Russian).
- Gudzy`k, I. (2009). Dvomovne navchannya rizny`x predmetiv shkil`noyi programy`: jogo sutmist` i perspekty`vy`. Ukrayins`ka mova i literatura v shkoli, 4, 55–58. (in Ukrainian).
- Doroz, V. F. (2005). Lingvokul`turologichny`j pidxid do vy`vchennya ukrajins`koyi leksy`ky` u 5–6 klasax shkil z rosijis`koyu movoyu navchannya. (Avtoref. dy`s. kand. ped. nauk). Berdyans`ky`j derzhavny`j pedagogichny`j universy`tet. (in Ukrainian).
- Zor`ka, N. M. (2004). Formuvannya v uchniv pochatkovy`x klasiv orfografichnoyi gramotnosti u navchanni rosijis`koyi movy` yak drugoyi. (Avtoref. dy`s. kand. ped. nauk). Insty`t pedagogiky` APN Ukrainy`. Ky`yiv. (in Ukrainian).
- Lapshyna, I. N. (1991). Formirovanie orfograficheskix navykov na nachal`nom etape obucheniya russkomu pravopisaniiyu v ukrajinskoj shkole. (Avtoref. diss. kand. ped. nauk). Nauchno-issledovatel`skij institut pedagogiki Ukrainy. Kiev. (in Russian).
- Bogdanec`-Biloskalenko, N. I.; NAPN, In-t pedagogiky` NAPN Ukrainy`, Viddil navchannya mov nacional`ny`x menshy`n ta zarubizhnoyi literatury`. (Red). (2021). Movno-literaturna osvita korinny`x narodiv i nacional`ny`x menshy`n Ukrainy`: stan i perspekty`vy`: zbirny`k tez Vseukrajins`koyi nauково-prakty`chnoyi konferenciyi, pry`svyachenoyi pam`yati vidomoyi vchenoyi G`udzy`k Iry`ny` Py`ly`pivny` (1940–2009) ta z nagody` 95-richchya Insty`tutu pedagogiky` NAPN Ukrainy`. Ky`yiv: Pedagogichna dumka. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/ZBIRNYK_KONF_25_11_2021_NEW.pdf (in Ukrainian).
- Potapova, T. A. (1992). Osobennosti usvoeniya mnogoznachnosti slov mladshimi shkol`nikami (pri obuchenii russkomu yazyku v usloviyax blizkorodstvennogo dvuyazychiya). (Avtoref. diss. kand. ped. nauk). Moskovskij pedagogicheskij universitet. Moskva. (in Russian).
- Yanovy`cz`ka, N. I. (2011). Metody`ka navchannya ukrajins`koyi morfologiyi uchniv pochatkovy`x klasiv shkil z pol`s`koyu movoyu vy`kladannya. (Avtoref. dy`s. kand. ped. nauk). NAPN Ukrainy`. Insty`t pedagogiky`. Ky`yiv. (in Ukrainian).
- Yayayeva, N. M. (2012). Rozvy`tok dialogichnogo movlennya uchniv p`yaty`x klasiv u procesi navchannya kry`ms`kotatars`koyi movy`. (Avtoref. dy`s. kand. ped. nauk). NAPN Ukrainy`. Insty`t pedagogiky`. Ky`yiv. (in Ukrainian).

Nataliia Bakulina, PhD in Education, Leading Researcher of the Department of Teaching National Minority Languages and Foreign Literature of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Research interests: Hebrew language teaching methods and Judaic disciplines, Jewish formal, non-formal and informal education, dialogue of cultures in education, didactics of multilingualism.

LEADING IDEAS OF THE LANGUAGE-DIDACTIC HERITAGE OF I. P. GUDZYK IN THE CONTEXT OF DIDACTIC OF MULTILINGUALITY

The article is devoted to the analysis of the leading ideas of the linguistic didactic heritage of I. P. Gudzyk in the context of multilingualism didactics.

It was found out that the scientist was one of the first to carefully research the problems of bilingual and multilingual education in the education of independent Ukraine.

The main scientific and methodological foundations of the problems of bilingual and multilingual education in the works of the scientist have been determined, taking into account the relevance and social significance of thorough theoretical research and significant practical results.

In accordance with the basics of multilingualism didactics, the key methodological and organizational directions of I. P. Gudzyk's research and the implementation of their results in teaching practice were analyzed. In particular, the analysis of the problems of language education in Ukraine; highlighting the historical foundations and difficulties of introducing national languages in school practice; construction of textbooks and manuals for bilingual and multilingual education; introduction of various models of language use in school education; definition of the concepts of the first, second and third languages and features of multilingual education; study of linguistic personality, etc.

The interpretation of the concepts "multilingualism", "bilingualism", "interculturality", "polyethnicity", "multiculturalism", "polyculturalism", "multiculturalism of the world", "dialogue of languages and cultures" in the works of the scientist and related problems of behavior stereotypes intercultural awareness, formation of a positive image of one's compatriots and ways to introduce them into educational practice were studied.

More acceptable terms such as "languages of peoples living in Ukraine", "native language and other languages", "teaching native language and other languages" proposed by the researcher were found to be more acceptable as opposed to ambiguous terms "native language", "foreign language", "languages of national minorities".

The linguistic and didactic principles of teaching the languages of ethnic minorities are determined by her in terms of functional, competence-based, person-oriented, integrative and other leading approaches to learning.

It was established that the results of I. P. Gudzyk's research on the theory and methods of teaching different languages of the national communities of Ukraine were applied to the definition of content and the development of variable methods, experimentally verified and embodied in the educational programs, textbooks, manuals different language courses created by her (individually and in co-authorship).

Separate linguistic and didactic problems of bilingual and multilingual education were revealed within the framework of dissertation research under the scientific supervision of I. P. Gudzyk.

It was concluded that the leading ideas of the linguistic didactic heritage of I. P. Gudzyk in the context of the didactics of multilingualism and the generalized results are a good basis for further theoretical and applied research on the linguistic problems of bilingual and multilingual education, a methodological basis for the development of modern educational and methodological support for various language courses – sections of the state standards of primary and basic education, typical curricula and educational programs, textbooks, manuals, reference literature and that the scientific works of the scientist not only have not lost their relevance, but on the contrary now require careful study, rethinking and further implementation in the educational process, because they have a strong scientific basis and contribute to the achievement of modern educational goals.

Keywords: I. P. Gudzyk; didactics of multilingualism; linguistic heritage; leading ideas.